

Jos Vandervelden
& Alexander Dumarey

**DE VERLOREN
GESCHIEDENIS
VAN
VLAANDEREN**

 **DAVIDSFONDS
UITGEVERIJ**

INHOUD

BESLISSENDE PLEKKEN

1885	De politieke partij die op café werd opgericht	Brussel	12
1914	De koninklijke villa in het laatste stukje vrij België	De Panne	17
1923	Dwars op de Gentse Korenlei staat een gebouw met een dwarse geschiedenis	Gent	23
1939	De dokter die een regering deed vallen	Astene (Deinze)	28
1941	De vrouw die koningin had moeten worden maar prinses werd van een dorp	Retie	34
1960	Domweg gedood door de ongelukswet	Brussel	39
1964	Aan de verkeerde kant van de taalgrens	Voeren	45
1966	Koolputtersbloed in de straten van Genk	Genk	49
1975	De veldslag om het loketbord	Schaarbeek (Brussel)	53
1999	Hoe een dorp zonder verleden een politieke crisis verwekte	Grammene (Deinze)	58

RAMPZALIGE PLEKKEN

1831	De paljas die de kaai van Antwerpen in de lucht deed vliegen	Antwerpen	64
1839	Hoe ondoordachte wegebouw een heel gehucht in een vloedgolf deed verdwijnen	Grimbergen	69
1912	De Amerikaanse droom van West-Vlaanderen verdrong op de Titanic	Zwevezele (Wingene)	73
1918	De oorlogstrein die niet meer thuiskwam	Hamont-Achel	77
1941	De 35 kinderen van Godsheide die nooit de overkant haalden	Godsheide (Hasselt)	82
1954	De rampplek waar het geluid van scheurend staal nooit verdwijnt	Leuven	86
1958	Het land waar elf onbereikbare doden begraven liggen	Zichen-Zussen-Bolder (Riemst)	90
1961	Het einde van het Amerikaanse kunstschaatsteam in een Vlaams witloofveld	Berg (Kampenhout)	94
1962	Dood in de Wetstraat	Brussel	98
1976	Hoe koning Boudewijn de regenmantel werd uitgeveegd	Ruisbroek (Puurs)	102

WERELDSE PLEKKEN

1717	Hier kotste een Russische tsaar Brussel	108
1765	De enige uitgaansgelegenheid in Vlaanderen die kan zeggen dat Mozart er optrad Gent	112
1859	Waar iedereen haastig voorbijloopt, is <i>Max Havelaar</i> geboren Brussel	117
1876	Het akelige hotelbezoek van de schrijver van <i>Dr Jekyll and Mr Hyde</i> Boom	122
1914	De Vlaamse hoeve waar de jonge Hitler op adem kwam Mesen	127
1914	Franz Ferdinand, Blankenberge 1914: verblijf geannuleerd Blankenberge	131
1915	Marie Curie en haar x-stralen aan het front in de Westhoek Hoogstade (Alveringem)	136
1944	Montgomery en Eisenhower, man tot man in Villa Magda Zonhoven	140
1968	Hoe Pink Floyd moest vluchten uit Leuven Leuven	145
1979	Toen Muhammad Ali in een feloranje Fiat de parking van de GB opreed Schoten	149

REVOLUTIONAIRE PLEKKEN

1566	De hertog van Alva veroordeelde niet alleen mensen ter dood, ook gebouwen Brussel	156
1798	Het vergeten massagraf aan de voet van de Sint-Romboutstoren Mechelen	161
1854	De slag om de marktkraam Sint-Niklaas	166
1875	De bedevaart die in Gent eindigde in een veldslag Gent	170
1875	Nergens heeft een speelplaats zo'n verleden als in Roeselare Roeselare	175
1880	Het noodlottige schot in de strijd om de ziel van het kind Heule (Kortrijk)	180
1886	De ondernemersdroom die opging in dodelijke fosfordamp Geraardsbergen	185
1920	De bestorming van het Belgische parlement Brussel	190
1971	De brug die de Kempen bevrijdde Balen	194
1977	De brand in de levensader van Limburg Overpelt (Pelt)	198

VOO

HERBOREN PLEKKEN

1873	Het vuilste eiland van Vlaanderen Aalst	204
1883	't Poerkot en De Poeier, eens de gevaarlijkste fabrieken van het land Kaulille (Bocholt)	209
1900	De spoorweg naar de armemenszee Zemst	213
1912	Een pleister voor een etterende puist in de Gentse kanaalzone Evergem/Zelzate	218
1919	Het plein dat Ieper uit de oorlog rukte Ieper	222
1927	Het park van de zinnelozen Lovenjoel (Bierbeek)	226
1932	De fabriek waarvoor de autoraampjes op de Brusselse Ring werden dichtgedraaid Neder-Over-Heembeek (Brussel)	231
1944	Waar nu doden rusten en kinderen schoolgaan, leefden 20.000 collaborateurs in houten barakken Lokeren	234
1959	Shoppen op het puin van een waardeloos fort Wijnegem	238
1965	Hoe de grindboeren de herenboeren zonder genade verdreven Maaseik	243
	Nawoord	248
	Bibliografie	251
	Illustratieverantwoording	254

DRWOORD

Wie niet kijkt en niet weet zal in dit boek plaatsen zien waar alleen nog een boer ongemoeid verder ploegt. Of aan het andere uiterste, waar het verkeer een mens tureluurs maakt. Wees gewaarschuwd: de reis gaat langs parkings, kruispunten, autosnelwegen, bedrijventerreinen, uitgeleefde gebouwen en ordeloze woonwijken. Dit boek lijkt er zelfs plezier in te scheppen om de lezer naar slaapverwekkende of kleurloze plaatsen te leiden. Maar wat deze alledaagse plekken gemeenschappelijk hebben, is dat hier ooit de grote geschiedenis halt hield. Soms was het maar een rimpel in het landschap, soms een flinke bult. Daarna heeft de tijd haar rol overtuigend gespeeld en de geschiedenis toegedekt. Of het nu een eenzame wandelaar is die voorbijkomt, of een dagelijks voorbijsnellende mensenmassa, de verloren geschiedenis is hem of haar op deze plaatsen ternauwernood nog bekend.

Elk van de vijftig plekken in dit boek heeft zo'n verloren geschiedenis. Bij de selectie hielp het als de plek zelfs meerdere keren de gang van het verleden beroerde. Want hoe mooi is het als een stuk medische geschiedenis ook een oorlogsverhaal blijkt te zijn, als de ontwikkeling van het transport een hand heeft in de geschiedenis van de vrije tijd, als een militaire school plots een stukje popgeschiedenis wordt, als een tragisch ongeluk een flard in de groei van de stedenbouw blootlegt.

Als dit boek iets wil aantonen, is het dat het verleden lang niet alleen geschreven is door de heersers en al die andere lieden met macht. Veel graag gelezen geschiedschrijving gaat er te gemakkelijk van uit dat de loop der dingen is bepaald door een vingerknip op een troon in een vermaarde stad, door een krabbel aan een bureau in een kabinet. Neen, onze geschiedenis is net zo goed gestuurd vanuit provincieplaatsjes als Grammene of Heule, uithoeken als Voeren of Hoogstade. Onze ontwikkeling heeft een duw gekregen door de eenvoudigen die zich te pletter werkten in de fabrieken van Geraardsbergen en Aalst, door de misnoegden die de straten van Waterschei en Brussel in vuur en vlam zetten, door de ongelukkigen in noodlottige plekken als Zichen-Zussen-Bolder en Ruisbroek.

Geschiedenis is een spel van culturele ontplooiing, collectief leren, economische processen en intellectuele vooruitgang. Ze is gestuurd door daden en ideeën van gewone mensen. Daarom is het verleden overal. Op plaatsen waar mensen in kuddes monumenten en relictten gaan bewonderen, maar evengoed op verloren plekken. Deze bevinden zich overal en bestaan zonder twijfel ook dicht in jouw nabijheid. Kijk rond, sta ervoor open en laat je erdoor meeslepen.

Net zoals de geschiedenis op de vijftig plekken uit dit boek ooit onverwacht kwam aanwaaien, verscheen op een dag de fotograaf. Alexander Dumarey fotografeerde de plekken zonder verfraaiing, precies zoals ze vandaag zijn. Met zijn camera vond hij het verhaal terug onder herbegroeiing of herbestemming, achter een verkaveling of een vastgoedconcept, banaal of alledaags, of nog glanzend van de verloren geschiedenis.

JOS VANDERVELDEN

1885

De politieke partij die op café werd opgericht

Brussel

Gedurende eeuwen gebruikten rijke gilden de Brusselse Grote Markt als uitgangsbord voor hun ambacht. Vandaag is het plein een toeristische hotspot en huist achter de 32 gracieuze gevels vooral horeca. Even links van het stadhuis staat een gildehuis, met boven de toegangsdeur een pronkerige zwaan met wijd uitgeklapte vleugels. Als gildehuis heette het Die Swaene, nu is het La Maison du Cygne. Een bistro op het gelijkvloers, daarboven een toprestaurant en private salons met uitzicht op de Grote Markt. Aan niets is nog te merken dat hier op tafel werd geklopt voor de rechten van de arbeiders en andere machtelozen. Het was nochtans hier dat de Belgische afdeling van de Eerste Internationale bijeenkwam, dat Karl Marx oreerde, lezingen gaf en heildronken uitbracht. En dat in 1885 met de stichting van de Belgische Werkliedenpartij de nationale politiek een historische wending kreeg.

VOORUIT!

112 vertegenwoordigers van 59 verschillende arbeidersverenigingen kwamen op zondag 5 april 1885 naar Brussel. Ze waren samengevoegd voor een nationaal congres in de lokalen van De Zwaan of La Cygne, op dat moment een ruime herberg met hotelkamers. Het congres had slechts één agendapunt: het samenbinden van alle organisaties over het hele land in één politieke partij. Niet meer dan een nacht bedenktijd was nodig. Op maandag 6 april waren alle tegenstrijdigheden verzoend en lag een akkoord op de tafels van De Zwaan. Ziektefondsen, vakbonden, coöperaties en studiekringen smolten allemaal samen, van de coöperaties Vooruit uit Gent en De Werker uit Antwerpen tot de Union Verrière uit Charleroi, de Typografenliga En Avant en de Brusselse Algemene Arbeidersassociatie. En niet het minst: de verschillende arbeidersverenigingen uit de Borinage. Want die hadden nog maar net een bittere staking achter de rug die landelijk veel solidariteit had losgeweekt. De Gentse coöperatie Vooruit bakte en verdeelde daarna gratis 30.000 broden onder de stakers in de Borinage. De symboliek van deze daad van eendracht overtuigde de laatste twijfelaars.

België had op dat moment net een harde winter achter de rug met een hoge werkloosheid, een gevolg van een nieuwe economische recessie die zich in het midden van de jaren tachtig van de negentiende eeuw aftekende. Nog steeds werkten arbeiders opeengepakt in onzalige fabriekshallen, leefden hun gezinnen in beluiken in de schaduw van de fabriek en konden ze niet delen in de vruchten van de industrialisering. Met vallen en opstaan kwam de vertegenwoordiging van de stemloze arbeider tot stand. Het socialisme maakte als internationale beweging opgang. Stuwende krachten als Marx en Engels vonden dat arbeiders alleen over de grenzen heen ontvoogd konden worden. De Eerste Internationale, die in 1864 in Londen was opgericht, werkte een strategie uit voor de internationale strijd. Vakbonden verenigden zich in de Internationale Arbeidersassociatie. Maar geleidelijk groeide het besef dat arbeiders beter per land georganiseerd konden worden in zelfstandige politieke partijen.

ALLE ARBEIDERS

De Belgische arbeidersorganisaties dienden hoe dan ook een barrière te overwinnen. Al was de voertaal op 5 en 6 april in De Zwaan het Frans, de communautaire breuklijn speelde een belangrijke rol. Hoewel Wallonië een sterkere concentratie aan fabrieksarbeiders had, kwam de politieke vertegenwoordiging sneller tot stand in Brussel en Vlaanderen, en dan vooral in de oude textielstad

In 1925 werd De Zwaan letterlijk in het licht gezet om het 40-jarig bestaan van de BWP te vieren

Gent. Arbeidersorganisaties uit de Waalse industriebekkens koesterden daarentegen het revolutionaire syndicalisme, een antiautoritair en antipolitiek gedachtegoed dat vooral uit Frankrijk kwam overwaaien. Ze wantrouwden deelname aan de politiek en het sluiten van compromissen.

Toch was het bundelen van de krachten in De Zwaan onmiskenbaar een compromis, net als de keuze van de naam van de politieke partij die boven het doopvont werd gehouden. Geen socialisme in de naam, de partij ging Belgische Werkliedenpartij (BWP) heten. Ze streefde er in de eerste plaats naar om geen enkele arbeider af te schrikken. De nieuwe partij wilde alle arbeiders aanspreken, ook katholieke arbeiders, zij die beducht waren voor de term 'socialisme'. Na de stichting in Brussel volgde een congres in Antwerpen, op 15 en 16 augustus 1885. Opnieuw werd een café uitgekozen, De Engel op de Sint-Andriesplaats. Om niet weer in verdeeldheid te belanden, werden alle ideologische bespiegelingen opzij gelaten en bleef een concrete en gespierde eisenbundel over. Eén strijdpunt stak

erboven uit: de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht. Precies deze eis zou de partij populair maken.

De volgende jaren bleef het de BWP energie kosten om de neuzen in dezelfde richting te krijgen. In maart 1886 werd hun eenheid op de proef gesteld door de bloedige onderdrukking van de stakingsgolf in de Waalse mijnbekkens. Tientallen doden vielen toen de politie met scherp schoot. Door dit voorval was ook Wallonië helemaal overtuigd van de noodzaak van een politieke stem voor de arbeider. Haar eerste beduidende politieke succes zou de BWP halen bij de nationale verkiezingen van 1894, toen alle mannen ouder dan 25 eindelijk konden gaan stemmen. Na de Tweede Wereldoorlog veranderde de partij van naam en zou ze als Belgische Socialistische Partij (BSP) alsnog socialistisch genoemd worden.

OUDEJAARSVOND 1847

Wat had een herberg als De Zwaan te bieden om in de negentiende eeuw even het hart van de socialistische dynamiek te worden? Sinds 1720 was het de zetel van de slagsgilde. Toen de slaggers verdwenen, werd het een bezadigd koffiehuis dat geleidelijk vervelde tot een geanimeerde herberg met gastenkamers. Arbeiders kwamen er over de vloer, maar nog meer waren intellectuelen en vrijdenkers er thuis. Deze laatsten maakten gebruik van het redelijk liberale klimaat in Brussel. De jonge filosoof Karl Marx had er zijn vaste stek tussen 1845 en 1848, de jaren waarin zijn ideeën tot rijpheid kwamen en hij zijn *Communistisch Manifest* schreef. Marx organiseerde er in een van de vele lokalen samenkomsten van een door hem opgerichte vereniging voor Duitse arbeiders in België. Hij ontmoette er schrijvers en denkers als Engels, Bakoenin en Annenkov. Dat het soms ook gewoon jolig geweest moet zijn, bewijst een politiedocument van de oudejaarsavond van 1847. Marx' vrouw, Jenny von Westphalen, zou er provocerende liedjes hebben vertolkt op de piano. De aanwezigheid van Marx op het oudejaarsfeest in het gezelschap van een groep Duitse arbeiders staat nog steeds gegrift op een gedenkplaat aan de gevel van De Zwaan. Ook na Marx bleef de herberg de ontmoetingsplek voor dwarse lieden. Geen plek in Brussel had dan ook betere merites om een nieuwe politieke partij op te richten.

GOUDEN SCHOEN

De Zwaan is midden de twintigste eeuw La Maison du Cygne geworden, een ruim restaurant met terras. Met de flamboyante Brusselse vastgoedexploitant Aldo Vastapane als eigenaar was het jarenlang een restaurant met faam. Ook de nieuwe eigenaars proberen de historische reputatie hoog te houden. Geschiedenis is er niet meer geschreven, tenzij ze in de privé-lounges toegedekt is gebleven.

Al mag een stuk sportgeschiedenis ook zijn deel hebben. Gedurende vele jaren werd de Gouden Schoen uitgereikt in La Maison du Cygne. Lang voor televisie van de voetbalprijs een spektakel maakte, kwam de jury samen in het restaurant. Tussen garnaalkrokets en foie gras werd de beste voetballer van het jaar aangeduid, waarna hij snel werd opgebeld en nog dezelfde dag in het restaurant zijn Gouden Schoen mocht komen ophalen.

Verborgen geschiedenis van Vlaanderen
Jos Vandervelden & Alexander Dumarey

© 2022 Davidsfonds / Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen
en Jos Vandervelden
Gemaakt onder licentie van Davidsfonds.
'Davidsfonds' is het geregistreerde
merk van Davidsfonds vzw,
Quinten Metsysplein 12, 3000 Leuven.

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:
NEW BOOK COLLECTIVE, Utrecht
www.newbookcollective.com

Eerste druk november 2022

ONTWERP Armée de Verre, Bookdesign

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze
uitgave mag worden veeveelvoudigd, opgeslagen
in een geautomatiseerd gegevensbestand of
openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige
wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door
fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming
van de uitgever.

ISBN 978 90 223 3949 7
D/2022/0034/354
NUR 680